

Képzés és praxis: Interjú Kiss János szociális munkással¹ *Education and practice: Interview with social worker János Kiss*

BÓTA ILDIKÓ

Bóta Ildikó: független kutató; ildobota@gmail.com

Ildikó Bóta: independent researcher; ildobota@gmail.com

– *Mi kell ahhoz, hogy valaki jó szociális munkás legyen?*

– Ahhoz, hogy ezt a munkát az ember jól csinálja, egy belső, tudatos döntésnek is meg kell születnie, és ilyen típusú lélekké, emberré kell fejlődni. Akiben van kellő empátia, nem modoros, nem csupán tanult, az ebben a szakmában el tud boldogulni. Nekem ez máshonnan az évek során összejött. Rengeteg olyasmit csináltam, ami emberekkel kapcsolatos, rengeteg olyan helyzet volt, amiben kénytelen voltam kapcsolatot építeni, ezt működtetni. Ez mindent takar, voltam kocsmáros, volt vállalkozásom, melynek okán folyamatosan kellett beszélgetni. Tehát ez nem volt kérdés. A szociális terület viszont igényli azt, hogy az emberben legyen egy belső vágy arra, hogy valami pozitív változás is jöjjön olyan emberek életében, akik abszolút képtelenek az önérvényesítésre, akiknek nem túl sok esélyük van, de így valamivel talán kicsit könnyebb lesz az életük.

– *Pályája elejétől kezdve sokáig a hajléktalanellátásban dolgozott. Amikor úgy döntött, hogy szociális munkás lesz, eleve arra gondolt, hogy ezen a területen fog dolgozni?*

– Még nem. Korábban dolgoztam egy kocsmában, ahova rengeteg vak ember járt inni. Közel volt a vakok intézete, „Vakodának” hívták. A különböző más, sérült emberekkel való kapcsolat, viszonyom ott alakult ki: vakokkal és siketekkel (nem messze volt a siketek intézete is). Tehát nem volt idegen tőlem ez a terület sem, viszont a hajléktalanellátásban volt szabad hely. Mivel akkor még nem volt képesítem, nem úgy indultam oda, hogy biztosan felvesznek, hanem hogy elmegyek, megnézem. Fölvettek, és hosszú éveket töltöttem el ott. Először bent a melegedőn, aztán később utcásként, ami aztán megismertette velem a hajléktalanpopulációt, egészen a mélyétől a kikapaszkodókig, a különböző ellátási szinteken. Nem volt ez egy tudatos döntés. Lehetőség adódott, és én elvállaltam.

– *Ilyenkor mérlegeli-e azt az ember, illetve ön mérlegelte-e, hogy milyen sikerélményekre számíthat, hogy lesz-e ebben a munkában lelki kielégülés?*

– Sokat gondolkodtam azon, hogyan töltődik fel egy hajléktalanokat terelgető szociális munkás. A mindennapjaiban. Ha az ember olyan sikerélményeket vár, mint a „kiemeljük”, „nagyon jó lesz”, „tökéletesen fog működni”, „emberré válik”, „családja lesz”, akkor valószínűleg kudarcokat fog átélni sorozatban. Így nem fog menni. Ha kis dolgok történnek, az életük minimális szintű javulásának eredményeként tudnak esetleg mosolyogni, vagy nem isznak meg nyolc sört, csak hatot, akkor már valamit elért az ember. Ha nem várunk túl sokat, akkor ebből

¹ Az interjú az EFOP-3.5.2.-17-2017-00002 – „Szociális munkás és közösségek segítésére irányuló felsőoktatási képzések innovatív, duális és gyakorlatorientált fejlesztése. Transzformatív-dialogikus tanulás a kooperáció szolgálatában” című projekt támogatásával készült.

lehet tölteni. Ők is emberek, és kapunk tőlük, ezek adunk–kapunk viszonyok. Ha ez jól működik, akkor nincs kérdés. Lehet tölteni, ha az ember tudja, honnan kapja azt az energiát, amitől nem ég ki.

– *Feldobta a labdát, mert közben azon gondolkodtam, hogy a segítő és a kliens közötti kapcsolatban a kliens elvonja az energiát. Kell-e egy szociális munkásnak valamilyen fajta lelki védelmet felépíteni magában, hogy a kliens ne elvegyen tőle, hanem jól tudja fogadni azt, amit a szociális munkás ad?*

– Ezt nem régen fogalmaztam meg magamnak, úgy, hogy ha én képes vagyok bármilyen élethelyzetben levő embert emberként kezelni, ő ezért az egyszerű dologért hálás lesz. És ez a hála már nekem elég, hogy ne érezzem magam kizsákmányoltnak. Vannak olyan emberek a hajléktalanok között is, akik erre képtelenek. Nem tudnak visszaadni, mert nem ismerik fel ezt a helyzetet, de a legtöbb emberben, hajléktalan voltában is van egy ilyen képesség arra, hogy egy kölcsönös viszonyt hozzon létre. Az, hogy milyen szinten működik ez a kölcsönös viszony, az most egy másik kérdés, de kap belőle vissza az ember. Ha pedig csupa örömet vár az ember, akkor azt ne a hajléktalanellátásban tegye, ne a szociális területen keresse az élete értelmét, vagy azt az elfoglaltságot, amiben működni tud.

– *Azt hiszem a kulcsmondata az volt, hogy az ember hajléktalan voltában is képes a kölcsönös emberi kapcsolatra, mert azzal, hogy hajléktalanná vált, nem lett kevésbé ember.*

– Azért tudok a hajléktalanokkal hatékonyan dolgozni, mert nincsenek olyan mérvű előítéleteim, amelyek rögtön érződnek. Nem érzi a másik azt, hogy azonnal minősítem, beteszem valamilyen kis fiókba, és attól kezdve nekem ő olyan, amit ő soha nem fog tudni megváltoztatni. Ilyenekkel az ember folyamatosan küzd a gyakorlat során, mert a szakemberek sokszor előítéletesek. Ez a társadalom kiépíti ezt. Muszáj nekik, valószínűleg így tudnak védekezni, elbújni a mindennapok elől. Mert gyorsan tudunk utálni bármilyen népcsoportot, még ha nem létezik is.

– *Például a pirézeket?*

– Például a pirézeket, vagy lehetnek okonok is. Bármelyik megfelel. Például a mostani időszak erre jó példa, milyen könnyű terjeszteni egy előítéletet. És az emberek jelentős része nem gondolkodik ilyen mélységben, csak a saját szakmáján belül. Nekik ez pont elég, hogy a hajléktalan „egy bűdös disznó, és az ő pénzén él”.

– *Ugyanakkor a segítőkézség is megvan az emberekben.*

– Igen. A hajléktalanság egy nehezen definiálható emberi állapot. Elég sok hajléktalan választott életformája ez, éveket tölt így, nem feltétlenül alkoholistaként. De nagyon sok pszichiátriai beteg van kint az utcákon, akik nagy kórképes pszichiátriai betegek. Ők nem olyanok, mint akiknek valamilyen személyiségjegyük miatt alakul így az élete, és ezt választják. Nem mindegyik alkoholista, ugyan nagyon sokan isznak. És az emberek nem igazán tudnak ezzel mit kezdeni. A társadalom sem. A társadalom „tűzoltó” reakciója a „jó, segíték”, de nem ott segít, ahol a probléma elkezdődik. A hajléktalanná válás mai melegágyai vagy költőszobái a gyerekotthonok és a mélyszegénység, a vidékről feljövő mélyszegénység. Nem a bányászokról és az elbocsájtott, lakhatásukat veszített emberekről van szó, hanem a mélyszegénység és a gyerekotthonok rossz működése okán kialakuló helyzetekről. Nem érzem ezt jól működő rendszernek. Nem dolgoztam hosszasan ott, és addig is csak a periferiáján, de nem működik ez jól. Ez újratermelés. A társadalomnak arra kellene figyelni, ahol ez a történet kezdődik. A szakmának is azt kellene oktatni, hol kezdődik ez. Prevencióval kell küzdeni ez

ellen. Ez biztos így is van egyébként, nem gondolom, hogy most valami nagy újdonságot mondtam.

– *Olyan ez, mint az orvoslás. Egy kialakult helyzeten próbál segíteni, ahelyett, hogy megtanítana egészségen élni.*

– Hát, próbáljuk.

– *A tanulmányai mennyire készítették fel önt arra, amit a gyakorlatban szociális munkásként csinálnia kell?*

– A képzés, amikor én tanultam itt 2002 környékén, nagyon mély tudományos alapokat próbált a kezdő szociális munkások fejébe beletuszkolni. Így aztán végképp egy gyakorlatmentes történeté vált. Hiába vitték el a hallgatókat egy idősothtonba, nem látott abból az ember semmit. Nekem az volt a szerencsém, hogy a szekszárdi főiskolán sokkal több olyan típusú ismeretet adtak, ami a gyakorlatról szólt. Nem tökéletesen, de egész jól használhatóan. A gyakorlatból azon az aktuális területen megvoltak a tapasztalataim, aztán amikor a szakmán belül területet váltottam, mindig újra kellett tanulnom annak a területnek a fontosabb részeit. Mondjuk a hajléktalanellátó-rendszerben való működést az ember megtanulta, és akkor gyakorlatilag automatikusan átvitt bizonyos tudásokat a rendszerben. Amikor iskolai szociális munkásként dolgoztam, kicsit más területekkel kellett megismerkednem, például a családokkal való munkával. Azt az ember mindig aktuálisan felfrissíti, ha hatékonyan és jól akar dolgozni. Egyetlen iskola sem lesz képes arra, hogy a szociális munka minden területére tökéletesen felkészítsen, és nem biztos, hogy én annyira szorgalmas diák vagyok, hogy mindent meg is tanulok, és ezt magammal is vigyem mindenhova. Ami számomra fontos, az néhány oktató, aki kereste a tanítványaiban azt, amitől jó szociális munkások lesznek, azt, hogy van-e egy alapvető affinitásuk ehhez a hivatáshoz. Tehát ha valamiben az iskolák jól tudnak működni, az ennek az affinitásnak az érzékenyítése. Ezt a típusú felfogást, azt a professzionális segítséghez elengedhetetlen intuitív, érzelmi állapotot, amit az ember a kapcsolatai során használ, az ember önmagában felismerje és használni tudja. Ebben voltak jó és rossz tapasztalataim. Voltak mechanikusan oktató tanárok, akiknek, ha azt mondták, hogy szociálpolitikát kell tanítani, akkor szociálpolitikát tanítottak, és voltak jól oktatók, akik látásmódot mutattak meg: ők látásmódot tudtak alakítani, kialakítani. Ez minden lehet. Ha valaki szociológiát oktatott, akkor nem feltétlenül a kutatási módszerek tökéletes ismerete volt számomra a fontosabb, hanem hogy legyen egy képessége az oktatónak az egész látására és megláttatására. Ami nagyon fontos lehet egy szociális munkás esetében akkor is, ha a társadalom problémáinak egy részterületén dolgozik. Ez jól használható.

– *A hajléktalanellátáson és az iskolai szociális munkán kívül dolgozott a szakma más területén is?*

– Családok átmeneti otthonában dolgoztam hosszabb ideig, és most pszichiátriai betegekkel dolgozom a szigetvári pszichiátriai rehabilitációs osztályon. A kiégés elleni lehetséges védekezés az, hogy az ember nem ragad bele egy-egy területbe, akkor sem, ha nagyon jól érzi ott magát. Jól éreztem magam a hajléktalanellátásban, alapvetően a politikai háttérű váltások nem voltak ínyemre, és akkor kiszálltam. Annak örülök, hogy képes voltam azt mondani, hogy „na, akkor én most ezt itt befejeztem”. Nem mondom, hogy egyszerű volt, de mindig találtam munkát, soha nem voltam munka nélkül két hétnél tovább, amikor váltottam. Tehát a hajléktalanellátás, az iskolai szociális munka, a családok átmeneti otthona és a pszichiátriai betegekkel való munka: ha nem is teljes, de elég sok ismeret.

Visszatérve arra, hogy mi a sikerélmény a szociális munkában: vannak klienseim, akik hajléktalanságból jönnek. Nagy kórképes pszichiátriai betegek, akiknek egyéb más feltétel sem adatott meg az életükben ahhoz, hogy ne hajléktalanok legyenek. Egyik ilyen kliensem volt már egy úgynevezett sikerélményem. A hajléktalanellátó-rendszerbe nem került be azonnal, amikor kikerült a gyereketthonból. Sikertült valami módon más irányba terelgetni, de aztán megjelent a hajléktalanellátásban. Ezt már kudarcként kellett elkönyvelni. Most megjelent a pszichiátriai betegek között tavaly nyár közepén, és eljutottunk odáig, hogy ez a fiatalember, aki most harmincöt éves és skizofrén, össze tudta gyűjteni a szükséges pénzt, és néhány héten belül részt tud venni a pszichiátriai betegeknek kialakított támogatott lakhatási programban. Tehát összefüggenek a dolgok, az én életemben, de az ellátások tekintetében is. Jó az, hogy van kapcsolatam a Tamasz Alapítványnál, mert elég sok hajléktalan jelenik meg a pszichiátriai betegek között. De ugyanez érvényes egyébként a családok átmeneti otthonára. Ott is találkoztam olyan családdal, ahol az apa volt hajléktalan. Egy bányászember, rettenetes modorral, aki családját is tönkretette. A felesége kéretőzött be a családok átmeneti otthonába – a gyerekeik, azok gyerekei súlyosan alulszocializáltak voltak. Tehát minden mindennel összefügg bizonyos szempontból.

– *Köszönöm azt a jó érzést, ami most bennem van, hogy vannak emberek, akik tényleg tesznek a másikért. Az elesetteknek önmagukban kell megtalálni azt az energiát, amivel építik magukat, és ehhez kell a szakértő segítsége.*

– Így van, és részünkről elhivatottság kell. Ez tápláló tud lenni, de azért arról is ejtsünk szót, hogy kell ennek a szakmának egy professzionalizmus. Az alap, hogy egyáltalán megérintsem a kliensemet. De ha nincs hozzá jó hátterem, ha nincs hozzá intézményrendszerem, nincs hozzá saját tudásom, nem tudom, hogy az intézményrendszert hogyan tudom használni, akkor megmaradok a laikus segítő állapotnál, ami nem fog túl sokat segíteni. Ezek az intézmények valamilyen szinten (a hajléktalanellátó intézmények is) mindig hordoznak egy lehetőséget az egyén számára a változáshoz. Ha professzionálisan állnak hozzá, hozzá tudják segíteni ahhoz, hogy legyen egy olyan belső változása annak az embernek, ami a saját lábára állítja, amiben fel tudja ismerni a korlátait, a lehetőségeit, és ebben tud aztán úgy kiteljesedni, hogy kimásson a rossz helyzetből. És itt fontos, hogy az iskolák jól működjenek, hogy olyan képzés folyjon, amiből tényleg szakember kerül ki.

– *Adjon a jövőre nézve tanácsot a képzőintézménynek, hogy miben adjanak többet, miből vegyenek el az oktatás során? Mi az, ami azt szolgálná, hogy jobban tudjon működni gyakorlati szakemberként az innen kikerülő?*

– Kellenének olyan gyakorlatból jövő oktatók, akik olyan hitelesen tudják közvetíteni a véleményüket az ehhez a szakmához szükséges emberi hozzáállásról, hogy azt megérti és el is fogadja a hallgató. Vannak olyan emberek, akiknek megvan ez a képességük, és van, aki, lehet akármekkora tudós, akkor sem fogja ezt jól átadni. Nehéz kérdés ez. Ilyenkor eszembe jut az, hogy a hajléktalanellátó-rendszerbe bekerült fiatal szakemberek kijöttek a főiskoláról azzal, hogy „én megeszem ezt a...”, „majd én ezzel az emberrel ezt csinálom, azt csinálom, ideteszem, odateszem”, csak azt nem vették észre, hogy a kliensekkel való kapcsolataik felszínesek. Ez tanulható. Ismerek olyan embereket, akik jó szakemberek lettek, ha a gyakorlatban jó, támogató, tanító mentorok mellé kerültek.

Jó lenne olyan intézmény, ahol akár rezidensképzés-szerűen lenne gyakorlat. Ha nem, akkor kapjon pénzt, dolgozzon. Ezt be kellene építeni a rendszerbe. A hallgató több olyan információt tud így a gyakorlatból beültetni a tanulmányaiba, ami fontos. Legyen egy olyan gyakorlati képzés, legyen akár egy ilyen kurzus, ahol tényleg be tud valamilyen helyre

integrálódni mélyebben, hosszabban. Mert a gyakorlatok jelentős része (ahogy a levelező képzésen láttam) abban merül ki, hogy „jó, itt volt, mehet haza”. Nem nagyon foglalkoznak vele, megkap a hallgató bizonyos információkat, amik ahhoz kellenek, hogy megírja a szakdolgozatát, és aztán „kezit csokolom, viszontlátásra”. Ha ezt hasznosabbá, hatékonyabbá lehet tenni, úgy, hogy az ne legyen rossz a tanulónak, akkor ez már egy jó eredményhez vezethet.

– *A duális képzés egy új kezdeményezés jelen pillanatban, talán valami hasonlót jelent. Utolsó kérdésem következik. Jól érzi magát szociális munkásként, megérte váltani az előző, változatos életszakaszok után erre a hivatásra?*

– Jó kérdés. Szerintem meg. Lehet benne találni a szakember számára megfelelő területeket. Nem fizetik jól, bár nekem bizonyos értelemben szerencsém van a kórházzal. Kiugrottam kétszer is egy-egy évre a szakmából. Egyszer Magyarországon mentem el más területre, egyszer pedig egészen Angliáig mentem, mást csinálni. De Angliában is éreztem késztetést az emberekkel való kapcsolatra, viszont nem volt meg hozzá a nyelvtudásom. Van a beszélgetésekre egy igényem. Nem tudom megúszni, úgyis belesodródok, és így ezt a típusú igényemet mindig kielégíthetem. Néha egy kicsit terhes bizonyos szempontból, de akkor az ember picit elmenekül. De igazából jól érzem magam a bőrömben, ebben a szakmában. Nem bántam meg, hogy erre a területre jöttem.

– *Örülök, hogy így alakult, és hogy megismertem önt. Köszönöm a beszélgetést, jó élmény volt.*

– Én is örülök.